

CILVĒKTIESĪBAS

Ārējās attiecībās Eiropas Savienība ir apņēmusies aizstāvēt demokrātiju un cilvēktiesības, pamatojoties uz saviem brīvības, demokrātijas, cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanas un tiesiskuma pamatprincipiem. ES cilvēktiesību jautājumus cenšas integrēt visās rīcībpolitikās un programmās, un tai ir dažādi cilvēktiesību rīcībpolitikas instrumenti konkrētākiem pasākumiem, tai skaitā īpašu projektu finansēšanai ar tās finansējuma instrumentiem.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienību (LES) 2. pants: ES vērtības. ES pamatvērtības ir cilvēka cieņa, brīvība, demokrātija, vienlīdzība, tiesiskums un cilvēktiesību, tostarp minoritāšu tiesību, ievērošana.
- LES 3. pants: ES mērķi. "Attiecībās ar citām pasaules daļām" ES veicina "nabadzības izskaušanu un cilvēktiesību un jo īpaši bērnu tiesību aizsardzību, kā arī starptautisko tiesību normu stingru ievērošanu un attīstību, tostarp respektējot Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu principus".
- LES 6. pants: Pamattiesību harta un Eiropas Cilvēktiesību konvencija. Kaut gan Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (6. panta 1. punkts) ir skaidri minēta tikai Savienības tiesību aktu īstenošana, ES iestādēm un struktūrām un tās dalībvalstīm Pamattiesību harta ir jāievēro arī ES ārējās attiecībās. Valstīm, kuras pievienojas ES, arī ir jāievēro Pamattiesību harta. 6. panta 2. punktā prasīts, lai ES pievienojas Eiropas Cilvēktiesību konvencijai ([4.1.2](#)).
- LES 21. pants: principi, kas iedvesmo Savienības ārējo darbību. Šie principi ir demokrātija, tiesiskums, universālas un nedalāmas cilvēktiesības un pamatbrīvības, cilvēka cieņas neaizskaramība, vienlīdzības un solidaritātes principi, kā arī 1945. gada Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu un starptautisko tiesību principu ievērošana. 21. pantā ES atbalsta nedalāmu cilvēktiesību un pamatbrīvību principu, apņemoties ekonomiskās un sociālās tiesības uzskatīt par tikpat svarīgām kā pilsoniskās un politiskās tiesības.
- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 205. pants: vispārīgi noteikumi par Savienības ārējo darbību. Šajā pantā noteikts, ka ES starptautiskās darbības pamatā ir LES 21. pantā izklāstītie principi.

ES CILVĒKTIESĪBU RĪCĪBPOLITIKA

2012. gadā Padome pieņēma [Stratēģisko satvaru par cilvēktiesībām un demokrātiju](#) kopā ar šā satvara īstenošanas rīcības plānu. Satvarā ir noteikti principi, mērķi un prioritātes, kas jāievēro, lai turpmāko 10 gadu laikā uzlabotu ES rīcībpolitikas rezultativitāti un konsekveni. Viens no šiem principiem paredz cilvēktiesības (kā "sudraba pavedienu") integrēt visās ES rīcībpolitikās, tostarp gadījumos, kad pārklājas iekšējā un ārējā rīcībpolitika, kā arī izmantot pielāgotāku pieeju. Pēc Komisijas un priekšsēdētājas vietnieka / Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas

jautājumos (PV/AP) priekšlikuma Padome 2020. gada novembrī pieņēma trešo [ES Rīcības plānu cilvēktiesību un demokrātijas jomā](#). Tajā ir izklāstītas ES ieceres un prioritātes 2020.–2024. gadam, kas strukturētas piecās galvenajās darbības jomās:

- indivīdu aizsardzība un pilnvērtīgu iespēju nodrošināšana viņiem,
- noturīgu, iekļaujošu un demokrātisku sabiedrību veidošana,
- globālas cilvēktiesību un demokrātijas sistēmas veicināšana,
- jaunās tehnoloģijas; iespēju izmantošana un problēmu risināšana,
- rezultātu sasniegšana, strādājot kopā.

Padome ir pieņēmusi vairākas tematiskas [vadlīnijas par cilvēktiesībām](#). Tajās ES pārstāvniecībām visā pasaulē sniegti praktiski norādījumi par:

- pasākumiem pret nāvessodu,
- cilvēktiesību dialogiem,
- bērnu tiesībām,
- pasākumiem pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu rīcību,
- bērnu aizsardzību bruņotos konfliktos,
- cilvēktiesību aizstāvju aizsardzību,
- starptautisko humanitāro tiesību ievērošanu,
- vardarbības pret sievietēm un meitenēm apkarošanu,
- reliģijas un pārliecības brīvības veicināšanu,
- LGBTI tiesību aizsardzību,
- vārda brīvības tiešsaistē un bezsaistē veicināšanu,
- nediskriminēšanu ārējā darbībā,
- drošu dzeramo ūdeni un sanitāriju.

ES valstu cilvēktiesību un demokrātijas stratēģijās ir ievērota augšupēja pieeja, kuras mērķis ir ES cilvēktiesību vadlīnijas un prioritātes integrēt vienotā, saskaņotā rīcībspolitikas dokumentā. Tās ir pielāgotas katrai valstij un nosaka mērķus trīs gadu laikposmam.

ES cilvēktiesības regulāri apspriež politiskajos dialogos ar trešām valstīm un reģionālajām organizācijām. Turklāt ar aptuveni 60 valstīm norit īpaši cilvēktiesībām veltīti dialogi un apspriešanās.

Divpusējos tirdzniecības nolīgumos un dažādu veidu asociācijas un sadarbības nolīgumos starp ES un trešām valstīm vai reģionālajām organizācijām tiek iekļauta cilvēktiesību klauzula, kas cilvēktiesību ievērošanu nosaka par "būtisku elementu". Šī klauzula kalpo par piekļuves punktu iesaistei un dialogam, kā arī par pamatu pienācīgu pasākumu noteikšanai, piemēram, sadarbības samazināšanai vai pārtraukšanai smagu cilvēktiesību un demokrātijas principu pārkāpumu gadījumā. ES preferenciālās tirdzniecības shēmās jaunattīstības valstīm ([5.2.3](#)) ir iekļauti stimuli ratificēt un īstenot cilvēktiesību un darba tiesību konvencijas.

Paplašināšanās valstīm ir izveidots stingrs noteikumu mehānisms ([5.5.1](#)). Pirms pievienošanās ES šīm valstīm ir jāizveido stabilas institūcijas, kas garantē demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesības un cieņu pret minoritātēm un to aizsardzību, un ES šajā procesā tās aktīvi atbalsta. Arī Eiropas kaimiņattiecību politika ([5.5.5](#)) ir balstīta uz tādām kopīgām vērtībām kā demokrātija, tiesiskums un cilvēktiesību ievērošana. ES atbalsta partnervalstis reformu īstenošanā un piemēro pieeju "vairāk par vairāk" (atalgojums par progresu ir lielāka integrācija un vairāk naudas).

Arī ES vēlēšanu novērošanas misiju mērķis ir uzlabot cilvēktiesības, atturot no iebiedēšanas un vardarbības vēlēšanu laikā un stiprinot demokrātiskās iestādes.

ES cilvēktiesības veicina, piedaloties daudzpusējos forumos, piemēram, ANO Ģenerālās asamblejas Trešajā komitejā, ANO Cilvēktiesību padomē, Eiropas Drošības un sadarbības organizācijā un Eiropas Padomē. ES aktīvi veicina arī starptautisko tiesiskumu, piemēram, izmantojot Starptautisko Krimināltiesu.

Ar budžetu 1,511 miljardu EUR apmērā laikam no 2021. līdz 2027. gadam [Kaimiņattiecību, attīstības sadarbības un starptautiskās sadarbības instrumenta "Eiropa pasaulē"](#) tematiskā cilvēktiesību un demokrātijas programma galvenokārt atbalsta un aizsargā pilsoniskās sabiedrības aktorus, kas iestājas par cilvēktiesībām un demokrātiju. Svarīga šā instrumenta iezīme ir tas, ka nav vajadzīga partnervalsts valdības piekrišana. ES ir arī apņēmusies visās savās attīstības programmās pakāpeniski integrēt tiesībās balstītu pieeju, izmantojot rīkus, ko 2014. gadā izveidoja Komisija un kas [atjaunināti 2021. gadā](#).

2020. gada decembrī Padome pieņēma [regulu, ar ko izveido globālu cilvēktiesību sankciju režīmu](#). Tas ES dod iespēju vērsties pret indivīdiem, vienībām un struktūrām, tostarp valstiskiem un nevalstiskiem aktoriem, kas ir atbildīgi par nopietniem cilvēktiesību pārkāpumiem un aizskārumiem visā pasaulē, ir tajos iesaistīti vai ir saistīti ar tiem. Sakarā ar vēl notiekošo Krievijas agresijas karu pret Ukrainu un Alekseja Navalnija nāvi Padome 2024. gada 22. martā noteica [ierobežojošus pasākumus pret vēl 33 privātpersonām un 2 vienībām](#). 2024. gada aprīlī spēkā ir Padomes noteikti [ierobežošie pasākumi \(aktīvu iesaldēšana un attiecīgā gadījumā ceļošanas aizliegumi\) 104 privātpersonām un 26 vienībām](#).

Ņemot vērā pieaugošos pierādījumus un informētību par cilvēktiesību pārkāpumiem globālajās vērtības ķēdēs, ES likumdevējiestādes kopš 2022. gada februāra strādā pie [direktīvas par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju](#). Šī direktīva tiks uzņēmumiem apzināt un vajadzības gadījumā novērst, izbeigt vai mazināt savu darbību nelabvēlīgo ietekmi uz cilvēktiesībām un vidi. Parlaments un Padome direktīvu ir oficiāli pieņēmuši.

Parlamenta Starptautiskās tirdzniecības komiteja un Iekšējā tirgus un patērētāju aizsardzības komiteja ir [apstiprinājušas](#) papildinošu [priekšlikumu regulai, kura ES tirgū aizliedz produktus, kas ražoti, izmantojot piespiedu darbu](#), un tagad ir gaidāms, kad to oficiāli pieņems ES likumdevējiestādes.

[Ikgadējais ziņojums par cilvēktiesībām un demokrātiju pasaulē](#), ko sagatavo PV/AP un pieņem Padome, sniedz pārskatu par cilvēktiesību situāciju pasaulē, kā arī ES darbībām attiecīgā gada laikā.

AKTORI

Eiropadome formulē ES stratēģiskās intereses un vispārīgās kopējās ārpolitikas un drošības politikas (KĀDP) pamatnostādnes ([5.1.1](#)).

Ārlietu padome parasti izskata cilvēktiesību jautājumus, kas saistīti ar KĀDP vai ES tirdzniecības vai attīstības politiku. Padomes Cilvēktiesību jautājumu darba grupu, kura sagatavo augsta līmeņa diskusijas un lēmumus par cilvēktiesību jautājumiem, veido dalībvalstu cilvēktiesību eksperti un Eiropas Ārējās darbības dienesta (EĀDD) un Komisijas pārstāvji.

Katrai ES delegācijai ir cilvēktiesību "fokusētājs". ES delegācijām ir būtiska loma cilvēktiesību un demokrātijas stratēģiju izstrādē attiecībā uz katru valsti, cilvēktiesību dialogu sagatavošanā, darbā ar cilvēktiesību aizstāvjiem un pilsonisko sabiedrību un ES finansiālā atbalsta prioritāšu noteikšanā.

Komisija risina sarunas par starptautiskiem nolīgumiem, uzrauga paplašināšanās procesu un kaimiņattiecības, kā arī vada attīstības programmu un finansējuma instrumentu darbību (ciešā sadarbībā ar EĀDD).

ES īpašā pārstāvja cilvēktiesību jautājumos uzdevums ir ES cilvēktiesību rīcībpolitikas rezultativitātes un pamanāmības uzlabošana. Īpašā pārstāvja pilnvaras ir plašas un elastīgas, un viņa darbs ir cieši saistīts ar EĀDD. Pašlaik šo amatu kopš 2024. gada 1. marta ieņem Ūlofs Skūgs.

Parlaments sniedz ieguldījumu ES rīcībpolitiku izstrādē un uzrauga citu ES iestāžu darbu.

Saskaņā ar LESD 207. un 218. pantu lielākā daļa starptautisko nolīgumu nevar stāties spēkā bez Parlamenta piekrišanas. Piemēram, 2011. gadā Parlaments bloķēja ES un Uzbekistānas partnerības un sadarbības nolīguma tekstilizstrādājumu protokolu – galvenokārt bērnu darba izmantošanas dēļ. Tas sniedza piekrišanu tikai 2016. gadā pēc ievērojamiem uzlabojumiem attiecībā uz bērnu darba un piespiedu darba izmantošanu.

LES 36. pantā ir paredzēts, ka PV/AP ir regulāri jāapspriežas ar Parlamentu par KĀDP būtiskākajiem aspektiem un pamatvirzienu izvēli un jāinformē EP par šīs rīcībpolitikas attīstību. Parlaments var uzdot jautājumus vai sniegt ieteikumus Padomei vai PV/AP.

Parlamenta rezolūcijas tiecas uzlabot informētību par cilvēktiesību pārkāpumiem, atbalstīt cilvēktiesību aizstāvjus un ar konkrētiem rīcībpolitikas priekšlikumiem virzīt ES cilvēktiesību rīcībpolitiku. Rezolūcijas var būt daļa no likumdošanas procesa, Parlamenta komiteju patstāvīgo ziņojumu iznākums vai tādu [steidzamu debašu](#) rezultāts, kuras parasti tiek rīkotas katrā Strasbūras plenārsesijā trešdienās, lai pievērstu uzmanību kliegdošiem cilvēktiesību pārkāpumiem pasaulē. Parlamenta ikgadējā rezolūcijā par [cilvēktiesībām un demokrātiju pasaulē un Eiropas Savienības rīcībpolitiku šajā jomā](#) tiek analizēti ES rīcībpolitikas panākumi un izaicinājumi.

Ārlietu komitejai (AFET) piesaistītā Parlamenta [Cilvēktiesību apakškomiteja \(DROI\)](#) atbild par jautājumiem, kas saistīti ar demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesībām – arī minoritāšu tiesībām – trešās valstīs un starptautisko tiesību principiem, kā arī par saskaņotības nodrošināšanu starp visām ES ārējām rīcībpolitikām un tās cilvēktiesību rīcībpolitiku. Apakškomiteja veic arī ikdienas darbu ar cilvēktiesību procedūrām,

savukārt tās delegācijas regulāri apmeklē attiecīgās valstis un iestādes. Apakškomiteja uzrauga pēcpasākumus, kas saistīti ar Parlamenta steidzamajām rezolūcijām, un regulāri apspriežas ar EĀDD par ES cilvēktiesību dialogiem.

Ar cilvēktiesību jautājumiem ES ārējās attiecībās nodarbojas vēl arī šādas komitejas: Ārlietu komiteja (AFET), Starptautiskās tirdzniecības komiteja (INTA), Attīstības komiteja (DEVE) un Sieviešu tiesību un dzimumu līdztiesības komiteja (FEMM). Cilvēktiesības ir tikpat svarīgs elements arī Parlamenta pastāvīgo delegāciju darbā; tās divpusēji un parlamentāro asambleju kontekstā uztur sakarus ar trešo valstu parlamentiem.

Pateicoties Parlamentam piešķirtajām budžeta pilnvarām (saskaņā ar LES 14. pantu un LESD 310. panta 1. punktu), tas var ietekmēt līdzekļu piešķiršanu instrumentam "Eiropa pasaulē" un citiem finansējuma instrumentiem, kuri tiek izmantoti cilvēktiesību veicināšanai. Parlaments ir arī viens no likumdevējiem attiecībā uz ārējiem finansējuma instrumentiem.

Parlaments katru gadu piešķir [Saharova balvu par domas brīvību](#) cilvēktiesību aktīvistiem pasaulē. 2023. gada 19. oktobrī 2023. gada Saharova balvu saņēma Džina Mahsa Amini un Irānas kustība "Sieviete, dzīvība, brīvība". 2022. gada laureāte bija drosmīgā Ukrainas tauta, ko pārstāvēja tās prezidents, ievēlētie līderi un pilsoniskā sabiedrība. 2022. gada 14. decembrī Strasbūrā Ukrainas prezidents Volodimirs Zelenskis teica videouzrunu apbalvošanas ceremonijā Strasbūrā. 2021. gadā Saharova balva tika piešķirta Aleksejam Navaļnijam, svarīgākajam Krievijas opozīcijas pārstāvim, kurš pazīstams ar savu cīņu pret korupciju un cilvēktiesību pārkāpumiem. Navaļnijs nomira 2024. gada 16. februārī, un Eiropas Parlamenta priekšsēdētāja Roberta Metsola viņu pieminēja kā cīnītāju, kura drosme atbalsosies no paaudzes paaudzē. Iepriekšējo laureātu vidū ir Nelsons Mandela, Malala Jusafzaja, Raifs Badāvi un Baltkrievijas demokrātiskā opozīcija. Parlaments ir izveidojis Saharova balvas laureātu tīklu šīs balvas ieguvēju atbalstam, viņu savstarpējo kontaktu izveidei un kopīgu darbību sekmēšanai.

Parlaments cilvēktiesības veicina plašākās demokrātijas atbalsta darbībās, kas ietver vēlēšanu novērošanu, darbības pirms un pēc vēlēšanām, parlamentāro spēju veidošanu, mediāciju un dialogu par demokrātijas veicināšanu ([5.4.2](#)).

Eiropas Parlamenta priekšsēdētājs ar paziņojumiem un vēstulēm, kā arī apspriežot cilvēktiesību jautājumus ar svarīgiem aktoriem, aktīvi atbalsta cilvēktiesības.

Rasma Kaskina
04/2024